

Чайка Ірина Юрївна,
доктор філософських наук, професор
Запорізького національного університету
proforientksfu@ukr.net

ЗРОСТАННЯ ЦИФРОВОЇ НЕРІВНОСТІ В ОСВІТІ ЯК НАСЛІДОК «КОРОНАКРИЗИ»

Проаналізовано новий феномен під назвою цифрової нерівності, що зумовлено неоднаковою доступністю до інформаційно-технологічних технологій. Авторкою розглянуто становлення цього поняття та феномена – від першої згадки в доповіді міністерства США 1999 року та офіційного визнання у 2000 році в Окінавській хартії до сьогодні. Підкреслено, що однією з основних проблем, які спричиняє цифрова нерівність є маргіналізація молоді. Це пояснюється тим, що в разі відсутності доступу до сучасної освіти молоді люди втрачають можливість на кваліфіковану роботу.

Авторкою стверджується про зростання цифрової нерівності внаслідок пандемії коронавірусу. Необхідність дистанційного навчання передбачає готовність всіх суб'єктів освітнього процесу до такого формату роботи, але насправді існує значна частина неготових до таких нововведень. На основі відкритих даних авторка розглядає країни Центральної та Південної Америки, Африки, які практично не охоплені Інтернетом. Окремо розглянуто український контекст цього питання, адже в країні залишається гострим питання доступу учнів із малозабезпечених родин до дистанційного навчання.

Ключові слова: інформаційне суспільство, інформаційні технології, цифрова нерівність, освіта, дистанційне навчання.

GROWING DIGITAL DIVIDE IN EDUCATION AS A CONSEQUENCE OF “CORONACRISIS”

The article analyses a new phenomenon called the digital divide, which is caused by unequal access to IT technologies. The author considers the formation of the relevant concept and phenomenon – from the first mention in the report of the US Ministry in 1999 and official recognition by the Okinawa Charter in 2000 to the present. It is highlighted that youth marginalization is one of the central problems which drive the digital divide. This is due to the fact that in the absence of access to modern education, young people lose the opportunity for qualified work.

The author states that digital inequality is growing due to the coronavirus pandemic. The need for distance learning implies the readiness of all subjects of the educational process for the specific format of work. However, in practice, many people are not ready for such innovations. Based on open data, the author analyses the countries of Central and South America, and Africa, which are virtually not covered by the Internet. The Ukrainian context is considered separately, as the issue of access of students from low-income families to distance learning remains acute in the country.

Key words: information society, information technologies, digital divide, education, distance learning.

Останнім часом процеси зростання світової інтеграції на політичному, економічному, соціальному, духовному рівнях, що описуються поняттям глобалізація, на відміну від попередніх етапів розвитку людства, спираються переважно не на релігійний, військовий чи політичний принцип, а ґрунтуються на інформаційній підставі. Ефективною формою соціальної організації людства у добу глобалізації є інформаційне суспільство.

Серйозною перешкодою на шляху створення гармонійного і стійкого інформаційного

суспільства дослідники вважають виникнення «нової нерівності», викликаної неоднаковим – глобальним і регіональним – доступом до інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційним домінуванням одних держав над іншими. Для характеристики розриву між різними країнами, регіонами, співтовариствами, соціальними шарами з погляду їх залученості до руху в напрямку глобального інформаційного суспільства звичайно використовують поняття інформаційної (цифрової) нерівності («digital divide»).

Вперше термін був використаний у доповіді міністерства торгівлі США «Провал у Мережі: визначення цифрової нерівності», опублікованої у 1999 р. Найбільше занепокоєння у експертів викликає можливість розшарування суспільств на два класи, які розділені за ознакою доступу до інформаційних технологій та вміння використовувати їх [2, с. 72].

Цифрова нерівність з того часу стала об'єктом дослідження науковців у США, обговорювалася в політичних та фінансових колах. І за деякий час була осмислена не лише як суто регіональна, але й глобальна проблема. Офіційне визнання цифрової нерівності як важливої проблеми інформаційного суспільства відбулося на зустрічі країн великої вісімки у 2000 р., і знайшло відображення у Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства. Країни, що підписали Хартію, зобов'язалися надати всім громадянам можливість одержати навички роботи з інформаційними технологіями за допомогою освіти, безперервного навчання й підготовки; і далі прагнути до здійснення цієї масштабної мети, надаючи школам, класам і бібліотекам комп'ютерне устаткування, що може працювати в режимі реального часу, а також направляти туди викладачів, що мають досвід роботи з інформаційними технологіями й мультимедійними засобами. Крім того, передбачається здійснювати заходи щодо підтримки й стимулювання малих і середніх підприємств, а також людей, що працюють не за наймом, надаючи їм можливість підключатися до мережі Інтернет і ефективно нею користуватися. Буде заохочуватися використання інформаційних технологій для надання громадянам можливості безперервного навчання із застосуванням передових методик, особливо тим категоріям, які в іншому випадку не мали б доступу до освіти й професійної підготовки. Для пошуку шляхів подолання цифрової нерівності було створено міжнародну експертну раду Digital Opportunity Task Force. Результатом її діяльності став план дій, представлений на наступній зустрічі великої вісімки (Генуя, 2001 р.).

Цифрова нерівність найбільш яскраво проявляється у країнах, які є лідерами за рівнем розвитку інформаційного суспільства. Два фактори визначають рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) громадянами – стан матеріальної забезпеченості і рівень освіти.

Незважаючи на наявність потужних державних програм боротьби з бідністю і розвинутої системи соціального забезпечення у США та Німеччині, державна допомога особам з низьким рівнем доходів не передбачає компенсацію чи зниження витрат на користування Інтернетом. Зниження вартості комп'ютерної техніки у середині 2000-х рр. не вплинуло на споживацький попит у незаможних верствах населення. За даними статистичних досліджень, проведених у Америці, серед тих, хто має домашні комп'ютери, частка випускників коледжів і університетів у 8 разів більша, ніж процент тих, хто має лише середню освіту; причому серед останніх відсоток тих, хто має доступ до Інтернету, у 16 разів менший, ніж серед перших; відсоток родин, що мають вихід в Інтернет, серед жителів міст з високим рівнем доходів у 20 разів більший, ніж такий же відсоток дітей, що користуються Інтернетом, у три рази перевищує відсоток дітей, що мають таку можливість, серед родин афроамериканців і в чотири рази – серед латиноамериканських родин з тим же статком.

Однією з складних та загрозливих соціальних проблем є маргіналізація. У ХХІ ст. причиною, що призводить до втрати певного соціального статусу або неможливості його здобути, стає нездатність особи знайти місце у виробничих структурах інформаційної економіки, сприйняти норми нової інформаційної культури. Найбільш гострою є проблема маргіналізації молоді. У розвинених країнах її рівень приблизно вдвічі перевищує середні загальнонаціональні показники й поступово збільшується. Неможливість отримати сучасну освіту позбавляє молодих людей шансів на отримання кваліфікованої роботи, яка сьогодні також вимагає використання новітніх ІКТ.

Практично не охопленими Інтернетом регіонами є Центральна й Південна Америка, а особливо – Африка. Частка африканського континенту в загальній кількості Інтернет-підключення становить усього 0,25%, і більша частина цієї мізерно малої величини припадає на ПАР. У Центральній і Південній Америці, де останнім часом відбувається певне зростання кількості користувачів Всесвітньої Мережі, цей приріст забезпечується, в основному, за рахунок трьох країн – Аргентини, Бразилії й Чилі [1, с. 25].

Пандемія коронавірусу актуалізувала проблему цифрової нерівності, оскільки світова спільнота отримала неочікуваний виклик: доступ до новітніх інформаційно-комунікаційних технологій виявився умовою отримання навіть не професійної, а загальнообов'язкової шкільної освіти. Вже протягом двох навчальних років школярі переважно навчаються дистанційно. Реалізація практик дистанційного навчання передбачає готовність всіх суб'єктів освітнього процесу: і вчителів, і учнів, і їхніх батьків.

Розглядаючи особливості впровадження принципів дистанційного навчання в Україні, можна зазначити проблеми, що характерні для «цифрового розриву» і пов'язані з процесом викладання, процесом навчання, матеріальними підставами реалізації цього процесу. Вчителі загальноосвітніх шкіл продемонстрували неоднаковий ступінь готовності до викладання в умовах пандемії: дехто активно засвоював новітні технології, переважно реалізовував синхронне дистанційне навчання, втім, значна частина педагогів схилилася до використання асинхронних технологій, посилаючись, в тому числі і на відсутність достатнього матеріально-технічного забезпечення процесу дистанційного навчання, що мало б надаватися закладом освіти своїм працівникам. Не акцентуючи увагу на моральних аспектах останнього аргументу, з формальної точки зору можна визнати його цілком справедливим.

На подолання цієї проблеми спрямоване рішення Кабінету міністрів України, який під час засідання 21.04.2021 р. затвердив Порядок та умови, що визначають механізм надання й розподілу субвенції у розмірі 1 млрд грн на боротьбу з COVID-19 та його наслідками під час освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти. Субвенція, зокрема, спрямується на придбання ноутбуків для педагогічних працівників шкіл для організації дистанційного

навчання, інших форм здобуття загальної середньої освіти з використанням технологій дистанційного навчання – в обсязі 980 млн гривень.

Водночас інші суб'єкти навчального процесу – учні та їхні батьки мають подбати про забезпечення матеріальних підстав дистанційного навчання самотужки, хоча у розвинених країнах органи місцевого самоврядування та державного управління, прагнуть допомогти соціально уразливим категоріям учнів. Наприклад, у Джексонвіллі (штат Флорида, США) провели опитування, з'ясувавши, що з 69 тис. учнів приблизно 27 тис. не мали ноутбуків або планшетів. Всім їм тимчасово видали пристрої і точки доступу. Подібна практика реалізовувалася і в інших штатах США, наприклад, у Нью-Йорку, хоча тут деякі учні не змогли в повній мірі скористатися цими ресурсами, оскільки їхні батьки мали самостійно оплачувати стаціонарний Інтернет, але не мали такої можливості.

Українські ж батьки в якості стимулу для організації участі своїх дітей у онлайн заняттях отримували адміністративне покарання за невиконання батьківських обов'язків, в тому числі у вигляді грошових штрафів [3]. Оскільки, всі притягнуті до відповідальності батьки не мали можливості забезпечити доступ своїх дітей до он-лайн навчання у зв'язку із відсутністю коштів на придбання техніки та оплату Інтернету виникає питання, яким чином ще більша втрата коштів через оплату штрафу, сприятиме вирішенню цієї проблеми. Оскільки за даними Державної служби статистики 7% українців на кінець 2020 р. отримували зарплату до 5000 грн., а ще 16% відсотків – до 6000 грн. [4], очевидним є необхідність активної участі громад і держави у сприянні доступу учнів із мало-забезпечених родин до дистанційного навчання не каральними засобами, а через надання комп'ютерної техніки та доступу до Інтернету.

Список використаних джерел:

1. Вайнштейн Г. Интернет как фактор общественных трансформаций. *Мировая экономика и международные отношения*. 2002. № 7. С. 16–27.
2. Герман К. Политические переупутья при движении к глобальному информационному обществу. *Социс*. 1998. № 3. С. 70–75.
3. Даниель А. Дистанційне навчання дітей і адміністративна відповідальність батьків. На чиєму боці суд? URL: <https://blog.liga.net/user/adaniel/article/39523>
4. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdn/rkpzp/rkpzp_ed/arh_rkpzp_ed_u.htm.